

AGNIESZKA SZCZEPKOWSKA-FLIS

**KLIMAT INWESTYCYJNY
– KONIECZNE I WYSTARCZAJĄCE CZYNNIKI
DETERMINUJĄCE NAPŁYW
BEZPOŚREDNICH INWESTYCJI ZAGRANICZNYCH
DO POLSKI**

WSTĘP

Od drugiej połowy XX wieku obok tradycyjnych form międzynarodowych stosunków gospodarczych (wymiana towarów i usług) coraz większe znaczenie zyskują bezpośrednie inwestycje zagraniczne (BIZ). Każdego roku na rynku światowym przepływy BIZ osiągają wartość kilkuset miliardów dolarów, jednakże udział poszczególnych regionów i krajów w tym procesie charakteryzuje znaczna rozbieżność. Dominującą rolę w światowych strumieniach BIZ odgrywają państwa rozwinięte, przede wszystkim kraje Europy Zachodniej, USA i Japonia, na które przypada około 75% realizowanych inwestycji¹. Jednocześnie te same regiony charakteryzuje przywództwo w zakresie pozyskiwania bezpośrednich inwestycji zagranicznych, a ich udział w imporcie kapitału kształtuje się na poziomie około 60%. W tym kontekście osiągnięcia krajów Europy Środkowej i Wschodniej (EŚW) nie wydają się zbyt imponujące. Należy jednak zaznaczyć, że faktyczna integracja krajów postsocjalistycznych z rynkiem światowym była możliwa dopiero w latach 90.

¹ Obliczenia własne na podstawie danych UNCTAD dla lat 1990–2003.

Tabela 1. Napływ BIZ do krajów Europy Środkowoschodniej na tle światowych przepływów BIZ (w mld USD)

REGION \ LATA	1990	1992–1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004*
Globalne przepływy BIZ	209,0	310,0	690,0	1086,0	1387,0	817,0	678,0	560,0	612,0
Europa Środkowa i Wschodnia	0,64	11,5	24,3	26,5	27,5	26,4	31,2	27,0	36,5
Udział Europy Środkowej i Wschodniej w globalnych przepływach BIZ (%)	0,30	3,7	3,5	2,4	2,0	3,2	4,6	4,8	6,0

* dane szacunkowe

Źródło: UNCTAD, PAIiIZ.

Zmiany instytucjonalne oraz wprowadzanie mechanizmów rynkowych stworzyły warunki prawne dla napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych, a przewagi lokalizacyjne, uzupełniane przez różnego rodzaju zachęty finansowe, zwiększały atrakcyjność regionu Europy Środkowoschodniej jako miejsca lokaty.

Tabela 2. Struktura napływu BIZ (%) do państw Europy Środkowej i Wschodniej w latach 1990–2004

KRAJ \ LATA	1990–1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004*
Bułgaria	1,1	0,7	2,4	2,2	3,1	3,6	3,1	2,9	6,8	x
Chorwacja	0,8	3,5	2,5	3,8	5,5	3,9	5,9	3,6	8,2	x
Czechy	15,4	9,8	6,1	15,2	23,8	18,1	21,4	27,2	12,3	13,0
Węgry	36,7	22,5	19,8	15,7	15,5	10,0	14,9	9,1	11,8	6,0
Polska	19,5	30,7	23,3	26,2	27,4	33,9	21,7	13,2	20,1	14,0
Rumunia	2,1	1,8	5,8	8,3	3,9	3,7	4,4	3,7	7,5	8,0
Rosja	9,4	17,6	23,1	11,3	12,5	9,9	9,4	11,1	5,4	27,0
Słowacja	4,7	2,5	1,1	2,9	1,6	7,0	6,0	13,2	2,7	4,0
Ukraina	1,9	3,5	2,9	3,0	1,9	2,2	3,0	2,2	6,8	x
Pozostałe	8,4	7,4	13,0	11,4	4,8	7,7	10,2	13,8	18,4	28,0
Razem	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

* dane szacunkowe

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych UNCTAD, PAIiIZ.

Odmienne tempo wprowadzania reform, różny poziom stabilizacji politycznej i makroekonomicznej przyczyniły się do znacznej koncentracji BIZ w trzech krajach EŚW: w Polsce, w Czechach i na Węgrzech. W latach 1990–1995 ich łączny udział w napływie BIZ do regionu wynosił ponad 70%. Jednakże w następnych latach w pozyskiwaniu bezpośrednich inwestycji zagranicznych zaczęły odnosić sukcesy również pozostałe kraje, przede wszystkim Rosja, Słowacja, Rumunia, Ukraina, Bułgaria i Chorwacja. Zmiana kierunków lokalizacji BIZ w regionie EŚW spowodowała, że łączny udział Czech, Polski i Węgier w BIZ zmniejszył się do 33% w 2004 roku. Oznacza to, że rosnącej pozycji EŚW w międzynarodowych przepływach kapitału towarzyszyła i nadal towarzyszy swoista konkurencja – wyścig państw byłego bloku wschodniego o pozyskanie jak największej puli bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Dla wielu z nich BIZ są bowiem nie tylko dodatkowym źródłem finansowania rodzimych projektów inwestycyjnych, ale również czynnikiem umożliwiającym zmniejszenie luki technologicznej, promującym zachowania rynkowe i nowatorskie metody zarządzania, łagodzącym problemy na rynku pracy itp.

W tym kontekście absorpcja przez Polskę ponad 84 mld USD bezpośrednich inwestycji zagranicznych (dane PAIiIZ, stan w 2004 roku) jest postrzegana przez wielu obserwatorów w kategoriach sukcesu. Jednak taki entuzjazm wydaje się mocno przesadzony. Po pierwsze, biorąc pod uwagę wartość BIZ *per capita* Polska zajmuje dopiero 9 miejsce w regionie². Po drugie, jak pokazują doświadczenia ostatnich lat, pozycja lidera nie jest przypisana raz na zawsze, a jej utrzymanie wymaga stałego podnoszenia atrakcyjności kraju z punktu widzenia inwestorów zagranicznych. Problemem gospodarki polskiej staje się nie tylko pozyskanie nowych inwestorów, ale również utrzymanie firm już działających w naszym kraju³. Od 2001 roku w Polsce obserwuje się niższy napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Wprawdzie tendencja spadkowa została zahamowana w 2004 roku, jednak wartość kapitału zagranicznego ustabilizowała się na stosunkowo niskim poziomie, nieadekwatnym do potrzeb kapitałowych naszej gospodarki. Szacuje się, że utrzyma-

² W 2003 roku skumulowana wartość BIZ na osobę wynosiła w Polsce 1375 USD. W tej kategorii Polskę wyprzedzają kraje mniejsze, między innymi: Estonia (4812 USD), Czechy (4022 USD), Węgry (4234 USD), Chorwacja (2563 USD), Słowenia (2176 USD), Słowacja (1897 USD). Obliczenia własne na podstawie danych UNCTAD.

³ W 2002 roku, według danych PAIiIZ, proces dezinwestycji odnotowano w dziale: produkcja skóry i wyrobów ze skóry, tkanin i wyrobów włókienniczych, produkcja maszyn i urządzeń. B. Durka, *Problemy związane z napływem inwestycji zagranicznych do Polski w latach 2001–2002*, [w:] *Inwestycje zagraniczne w Polsce*, IKCHZ, Warszawa 2003, s. 9.

nie pięcioprocentowego tempa wzrostu PKB wymaga rocznej absorpcji BIZ o wartości około 10–12,5 mld USD⁴. Oczywiście istotne znaczenie ma w tym zakresie nie tylko wartość pozyskiwanych bezpośrednich inwestycji zagranicznych, ale również ich struktura branżowa. Dlatego też efektywne wykorzystanie BIZ w procesie wzrostu i rozwoju gospodarczego w kraju goszczącym wymaga realizowania strategii opartej na dwóch podstawowych elementach:

- polityce gospodarczej umożliwiającej rozwój przewag konkurencyjnych,
- klimacie inwestycyjnym zapewniającym pożądaną wartość i strukturę BIZ.

Celem niniejszego artykułu jest próba określenia klimatu inwestycyjnego w Polsce w latach 1990–2004 jako zbioru czynników determinujących napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Klimat inwestycyjny (środowisko inwestycyjne) jest rozumiany jako zbiór, istotnych z punktu widzenia inwestorów zagranicznych, cech i zjawisk charakteryzujących dany kraj. W szerokim ujęciu jest to ogół warunków politycznych, społecznych, ekonomicznych i prawno-administracyjnych silnie oddziałujących na decyzje podmiotów zagranicznych⁵. W artykule skoncentrowano się na analizie czynników prawno-administracyjnych i ekonomicznych, które zostały jednocześnie sklasyfikowane jako warunki konieczne i wystarczające dla pozyskania inwestorów zagranicznych. Warunki konieczne określane są jako takie, których niespełnienie automatycznie oznacza, iż dana teza na pewno nie jest prawdziwa. Jeżeli natomiast spełnione są warunki konieczne, teza może być prawdziwa, a jej prawdziwość weryfikuje wtedy pozytywnie jednoczesne spełnienie warunków wystarczających.

Na potrzeby niniejszego opracowania przyjęto, iż grupę warunków koniecznych dla zaistnienia BIZ tworzą regulacje i przepisy prawno-administracyjne wyznaczające zakres prowadzenia działalności gospodarczej np. gwarancja własności, możliwość transferu zysków, obszary działalności wyłączone z sektora prywatnego, procedura zakładania przedsiębiorstw itp. Natomiast jako warunki wystarczające określono dane dotyczące sytuacji makroekonomicznej np. stabilność gospodarcza kraju, wielkość i chłonność rynku wewnętrznego oraz czynników mikroekonomicznych, bezpośrednio determinujących efektywność produkcji (infrastruktura techniczna, infrastruktura otoczenia biznesu, koszty produkcji, dostępność surowców itp.).

⁴ Poland, *Convergence to Europe: The Challenge of Productivity Growth*, The World Bank, s. 70; B. Durka, *Inwestycje zagraniczne w Polsce*, IKCHZ, Warszawa 2004, s. 175.

⁵ Zob. W. Budner, *Lokalizacja przedsiębiorstw*, AE w Poznaniu, Poznań 2004, s. 42–43.

REGULACJE PRAWNO-ADMINISTRACYJNE JAKO WARUNKI KONIECZNE NAPŁYWU BIZ

Warunki prawne działalności inwestorów zagranicznych w sposób oczywisty oddziałują na poziom zaangażowania BIZ w gospodarce kraju goszczącego. Polityka regulacji, określająca sposób traktowania podmiotów zagranicznych, może bowiem przybierać formę⁶:

- najwyższego uprzywilejowania (polityka pobudzania inwestycji zagranicznych),
- traktowania narodowego (polityka zrównania warunków działania podmiotów zagranicznych i krajowych),
- selekcji (polityka tworzenia barier formalno-prawnych dla niektórych obszarów działalności gospodarczej),
- autarkii, czyli zamknięcia wobec inwestycji zagranicznych.

Powyższe strategie charakteryzuje odmienny stopień otwarcia kraju na inwestycje zagraniczne. Odchodzenie od polityki autarkii oznacza automatycznie coraz większą liberalizację międzynarodowych przepływów kapitałowych. Jednocześnie kraje zainteresowane pozyskaniem jak największej puli BIZ stosują system zachęt, stawiający podmioty zagraniczne na uprzywilejowanej pozycji. O ile wprowadzane wobec podmiotów zagranicznych normy i regulacje prawne pełnią rolę podstawową jako czynnik determinujący napływ BIZ, to z punktu widzenia inwestora istotna jest również jakość stosowanych rozwiązań legislacyjnych. Tworzenie nieprecyzyjnych i wadliwych aktów prawnych, niestabilność prawa i biurokracja zwiększają ryzyko inwestycyjne i zniechęcają do realizowania projektów na danym obszarze.

Skala bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Polsce wiąże się bezpośrednio ze zmianami ustrojowymi zachodzącymi w latach 90. System scentralizowany zakładał między innymi zerwanie większości kontaktów ekonomicznych z gospodarką światową, szczególnie w rozumieniu kooperacji z krajami kapitalistycznymi⁷. Wprawdzie istniała formalna możliwość prowadzenia niektórych rodzajów działalności przez podmioty zagraniczne, niemniej jednak liczne ograniczenia formalnoprawne oraz sytuacja polityczna

⁶ Por.: J. Sozański, *Ochrona prawna inwestycji zagranicznych*, C. F. Müller, Akademia Prawa, Warszawa 2002, s. 17.

⁷ W praktyce oznaczało to między innymi niewymienialność walut, koncentrację na produkcji zastępującej import, reorientację handlu zagranicznego w kierunku wymiany między państwami byłego bloku RWPG. E. Wojnicka, *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Polsce w latach 1976–1996*, Zeszyty IBnGR, Warszawa 1997, nr 4, s. 26.

skutecznie hamowały napływ kapitału zagranicznego. Podstawę prawną działalności inwestorów zagranicznych stanowiło wówczas rozporządzenie Rady Ministrów z 14 maja 1976 roku, które dopuszczało możliwość prowadzenia niektórych rodzajów działalności gospodarczej przez zagraniczne osoby prawne i fizyczne, pod warunkiem uzyskania wymaganego zezwolenia⁸. W ciągu sześciu lat obowiązywania powyższego rozporządzenia powstało zaledwie 76 zagranicznych przedsiębiorstw drobnej wytwórczości⁹. Wprowadzane w kolejnych latach rozwiązania legislacyjne w niewielkim stopniu poprawiły warunki prawne działalności inwestorów zagranicznych. Przede wszystkim brak gwarancji w odniesieniu do praw majątkowych, brak możliwości nabywania gruntów i nieruchomości, ograniczenia transferu zysków, obowiązkowa odprzedaż dewiz powodowały, że pomimo wprowadzanych zachęt podatkowych zainteresowanie Polską jako krajem lokaty BIZ było niewielkie. W latach 1984–1989 średnioroczna wartość bezpośrednich inwestycji zagranicznych wynosiła zaledwie 16 mln USD, a skumulowana wartość BIZ na koniec roku 1989 stanowiła kwotę 164 mln USD¹⁰.

Tabela 3. Zmiany legislacyjne w zakresie warunków działalności inwestorów zagranicznych w Polsce w latach 1991–2000

USTAWA	ZMIANY W ZAKRESIE LIBERALIZACJI PRAWA WOBEC ZAGRANICZNYCH INWESTORÓW	OGRANICZENIA W DZIAŁALNOŚCI ZAGRANICZNYCH INWESTORÓW	DZIEDZINY DZIAŁALNOŚCI NIEDOSTĘPNE DLA PODMIOTÓW ZAGRANICZNYCH
1	2	3	4
Ustawa o spółkach z udziałem zagranicznym z 14 czerwca 1991 roku	– gwarancje wypłaty odszkodowania inwestorowi zagranicznemu w przypadku wyłączenia lub zastosowania innych środków wywołujących skutki równoznaczne z wyłączeniem	– wyłącznie spółki prawa handlowego i kapitałowe	wymagane zezwolenie na działalność w zakresie: – zarządzanie portami morskimi i lotniczymi – pośrednictwo i obrót nieruchomościami – przemysł obronny nie objęty koncesjonowaniem – handel importowanymi

⁸ Rozporządzenie RM z 14 maja 1976 r. o wydawaniu zagranicznym osobom prawnym i fizycznym zezwoleń na prowadzenie niektórych rodzajów działalności gospodarczej, (Dz.U. 1976, Nr 19, poz. 123). W. Kozyra, *Cel inwestycji zagranicznych oraz analiza uregulowań prawnych*, [w:] *Inwestycje zagraniczne w Polsce. Stan faktyczny i perspektywy*, IKCHZ, Warszawa 1990, s. 13.

⁹ E. Sadowska-Cieślak, *Cel inwestycji zagranicznych oraz analiza uregulowań prawnych*, [w:] *Inwestycje zagraniczne w Polsce, Stan faktyczny i perspektywy*, IKCHZ, Warszawa 1991, s. 16.

¹⁰ *World Investment Report 1996: Investment, Trade and International Policy Arrangements*, UNCTAD, New York and Geneva 1996, s. 231.

Cd. Tabeli 3.

1	2	3	4
	– swobodny transfer zysków oraz kwot związanych ze sprzedażą lub umorzeniem udziałów/akcji spółki		towarami konsumpcyjnymi – świadczenie pomocy prawnej. Działalność w pozostałych dziedzinach nie wymagała zezwoleń
Ustawa o zamówieniach publicznych z 1994 roku	– praktycznie pełna możliwość ubiegania się spółek z udziałem kapitału zagranicznego o kontrakty rządowe i samorządów	– udział w przetargach podmiotów zagranicznych mógł być ograniczony tylko w przypadku kontraktów o wartości do 20 tys. EC	
Ustawa o specjalnych strefach ekonomicznych z 1994 roku	– zniesiono obowiązujące dotychczas wszystkie ulgi inwestycyjne – wprowadzono udogodnienia podatkowe dla inwestorów prowadzących działalność na terenie SSE: całkowite zwolnienie z podatku dochodowego przez 10 lat, a w pozostałym okresie 50% ulga podatkowa pod warunkiem określonego wkładu inwestycyjnego lub utworzenia określonej liczby miejsc pracy		
Ustawa o spółkach z udziałem zagranicznym z 29 marca 1996 roku	– zniesiono wszystkie dotychczasowe wymogi uzyskiwania zezwolenia na utworzenie spółki z udziałem kapitału zagranicznego – ograniczono do minimum zezwolenia na nabycie lub objęcie akcji (udziałów) w spółkach już istniejących	– zezwolenie było wymagane w zakresie kontroli mienia państwowych osób prawnych udostępnianego spółkom z kapitałem zagranicznym – maksymalny udział kapitału zagranicznego w kapitale zakładowym spółki był ograniczony w przypadku części usług telekomunikacyjnych do 49%, zaś w zakresie łączności oraz radiofonii i telewizji do 33%	– jedynym obszarem, w którym nie było możliwe bezpośrednie inwestowanie przez inwestora zagranicznego były gry losowe i zakłady wzajemne,
Nowelizacja w roku 1996 ustawy o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców z 1920 roku	– uproszczenie procedur administracyjnych oraz możliwość nabywania nieruchomości przez zagraniczne podmioty bez konieczności uzyskania zezwolenia (przy zakupach do 0,4 ha nieruchomości niezabudowanej na cele statutowe oraz zakup samodzielnych lokali mieszkaniowych)		
Ustawa z 19 listopada 1999 roku – Prawo Działalności Gospodarczej	– podejmowanie i wykonywanie działalności gospodarczej jest wolne dla każdego (podmiotu zagranicznego i krajowego) na równych prawach, z zachowaniem warunków określonych przepisami prawa – zniesiono ograniczenia w zakresie form organizacyjno-prawnych funkcjonowania inwestorów zagranicznych (do końca lat 90. inwestorzy zagraniczni mogli prowadzić działalność wyłącznie w formie spółki kapitałowej)		

Cd. Tabeli 3.

1	2	3	4
Nowelizacja ustawy o SSE w 2000 roku oraz ustawa o warunkach dopuszczalności i nadzorowania pomocy publicznej z 2000 roku	– wprowadzono nowe warunki wspierania inwestycji, zgodne z prawem obowiążującym w UE. Wielkość zwolnień z podatku dochodowego w SSE, na podstawie zezwolenia uprawniającego do uzyskania pomocy publicznej, określają rozporządzeniach Rady Ministrów		

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Inwestycje zagraniczne w Polsce*, IKCHZ, Warszawa 1991...2003; W. Karaszewski, *Przedsiębiorstwa z udziałem kapitału zagranicznego w Polsce w latach 1990–1999*, Wyd. UMK, Toruń 2001, s. 156–161.

Niewątpliwie najważniejsze zmiany w procesie otwierania się Polski na kapitał zagraniczny przeprowadzono w latach 1990–1991. W tym okresie zostały uchwalone trzy akty prawne w istotnym stopniu liberalizujące warunki działalności podmiotów zagranicznych:

- ustawa o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych z 13 lipca 1990 roku wprowadziła możliwość uczestniczenia podmiotów zagranicznych w prywatyzacji majątku państwowego¹¹,
- ustawa o gospodarowaniu gruntami zniósła jedną z najczęściej wskazywanych przez inwestorów zagranicznych barier, a mianowicie brak możliwości nabywania na własność gruntów i nieruchomości¹²,
- ustawa o spółkach z udziałem kapitału zagranicznego z 14 czerwca 1991 roku¹³.

Usunięte zostały praktycznie wszystkie restrykcje dotyczące transferu zysków i poziomu zainwestowanego kapitału, a co najważniejsze wprowadzono gwarancje własności i wypłaty odszkodowań w przypadku wywłaszczenia. Powyższe rozwiązania prawne zapoczątkowały w Polsce dalsze zmiany, w których coraz silniej przejawiała się tendencja do narodowego traktowania inwestycji zagranicznych. W praktyce oznaczało to obniżanie zakresu uregulowań

¹¹ Ustawa z 13 lipca 1990 r. o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych (Dz.U. 1990, Nr 41 poz. 298).

¹² Zgodnie z ustawą, spółki z udziałem kapitału zagranicznego, w których udział polskiego partnera był większościowy, miały pełne prawo zakupu ziemi i nieruchomości. W pozostałych przypadkach wymagane było zezwolenie wydawane przez ówczesnego Ministra Spraw Wewnętrznych. Ustawa z 29 września 1990 r. o zmianie ustawy o gospodarce gruntami i wywłaszczeniu (Dz.U. 1990, Nr 79 poz. 464).

¹³ Ustawa z 14 czerwca 1991 r. o spółkach z udziałem zagranicznym (Dz.U. 1991, Nr 69 poz. 253). Zob. E. Sadowska-Cieślak, op.cit., s. 31–36.

prawnych i nadzoru państwa wobec podmiotów zagranicznych. Wyrazem tych tendencji była z pewnością nowelizacja ustawy o spółkach z udziałem zagranicznym w 1996 roku oraz proces harmonizacji prawa z normami Unii Europejskiej. Przede wszystkim zniesiono wszystkie dotychczasowe wymogi uzyskiwania zezwolenia na utworzenie spółki z udziałem kapitału zagranicznego oraz ograniczono do minimum zezwolenia na nabycie lub objęcie akcji (udziałów) w spółkach już istniejących. Jedynie gry losowe i zakłady wzajemne pozostawały poza obszarem działalności gospodarczej dostępnej dla inwestorów zagranicznych. Jednocześnie wiarygodność Polski jako kraju lokaty umacniała akceptacja i wypełnianie międzynarodowych zobowiązań wynikających z umów o popieraniu i ochronie inwestycji, konwencji o unikaniu podwójnego opodatkowania oraz udział w organizacjach międzynarodowych¹⁴. Niewątpliwie uzyskany przez Polskę dnia 1 maja 2004 roku status pełnoprawnego członka Unii Europejskiej zagwarantował nowy wymiar stabilizacji politycznej, społecznej i gospodarczej. W najszerszym ujęciu korzyści związane z jednolitym rynkiem identyfikowane są ze zniesieniem przeszkód w prowadzeniu działalności gospodarczej. Potwierdzają to między innymi wyniki badań ankietowych przeprowadzone przez Izbę Niemieckiego Przemysłu i Handlu¹⁵. Według respondentów wyższa atrakcyjność Polski po rozszerzeniu Unii jest związana z:

- eliminacją ceł i innych opłat na granicy (86% wskazań),
- ograniczeniem kosztów prowadzenia transakcji (64% wskazań),
- harmonizacją prawa z normami UE (37% wskazań),
- dostosowaniem norm towarów do obowiązujących we Wspólnocie (35% odpowiedzi) oraz
- zniesieniem wszelkich utrudnień w realizacji inwestycji (9% wskazań).

¹⁴ Do najważniejszych umów międzynarodowych można z pewnością zaliczyć:

- podpisany w 1991 roku Układ Europejski ustanawiający stowarzyszenie Polski z UE (zobowiązanie do zagwarantowania swobodnego przepływu kapitału oraz do stopniowej liberalizacji prawa w zakresie warunków działania podmiotów gospodarczych z krajów Wspólnoty);
- od 1995 roku członkostwo Polski w WTO i OECD (akceptacja umów dotyczących liberalizacji przepływów kapitałowych między innymi: Porozumienie o Handlowych Aspektach Polityki Inwestycyjnej, dotyczące rozszerzenia zasady narodowego traktowania na produkcję i wymianę realizowaną przez inwestorów zagranicznych oraz Porozumienie TRIPS odnoszące się do ochrony handlowych aspektów własności intelektualnej).

Jednocześnie w 1995 roku, zgodnie z artykułem VIII MFW, polska waluta uzyskała status waluty wymiennej w zakresie transakcji bieżących (od 1990 istniała wewnętrzna wymiennalność PLN). E. Wojnicka, op.cit., s. 35–40.

¹⁵ Badanie ankietowe zostało przeprowadzone wśród 2407 niemieckich przedsiębiorców. J. Bielecki, *Eldorado w kraju hydraulicznej*, Rzeczpospolita z 24 czerwca 2005, nr 146, s. 1B.

Względnie niski odsetek odpowiedzi związanych bezpośrednio z kwestią inwestycji zagranicznych może wydawać się zaskakujący. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że jednolity rynek inwestowania stwarza dla wielu przedsiębiorstw szansę na podniesienie produktywności poprzez delokalizację produkcji do państw Wspólnoty, charakteryzujących się wyższą efektywnością kosztową¹⁶. Z drugiej strony sam fakt akcesji do UE nie musi oznaczać większej aktywności inwestorów zagranicznych w naszym kraju. Zmiany w ustawodawstwie wprowadzane konsekwentnie od początku lat 90. oznaczały bowiem coraz łatwiejszy dostęp do polskiego rynku. Dlatego też, „nowy” stopień liberalizacji związany z rozszerzeniem UE może być odbierany przez niektóre przedsiębiorstwa jako czynnik o niższym znaczeniu w hierarchii motywów inwestycyjnych.

Ocena warunków (klimatu) prawno-administracyjnych ma z pewnością charakter analizy subiektywnej. Przede wszystkim kwantyfikacja zmian zachodzących w ustawodawstwie natrafia na szereg problemów. Dlatego też sformułowania: klimat sprzyjający – niesprzyjający, atrakcyjny – nieatrakcyjny, przyjazny – nieprzyjazny lub inne stanowią pewnego rodzaju substytut parametrów liczbowych.

Obserwacja ewolucji norm prawnych w latach 1990–2004 pozwala wyodrębnić trzy fazy otwierania się Polski na kapitał zagraniczny:

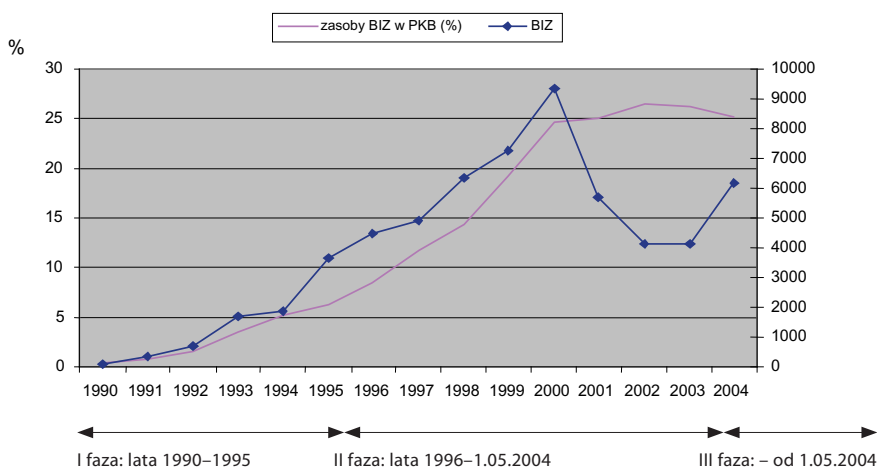
- okres 1990–1995 – zadowalający poziom liberalizacji,
- okres 1996–1 maja 2004 – stosunkowo wysoki poziom liberalizacji z silną tendencją do narodowego traktowania inwestorów zagranicznych,
- okres od 1 maja 2004 – wysoki poziom liberalizacji związany z jednolitym rynkiem i jednolitym rynkiem inwestycyjnym.

Analiza bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Polsce w latach 1990–2004 wskazuje, że coraz większy zakres swobody dla działalności podmiotów zagranicznych, charakteryzujący kolejne etapy, był pozytywnie skorelowany z poziomem ich zaangażowania w naszej gospodarce. Pierwszy etap cechowała wprawdzie wysoka dynamika strumieni BIZ, jednakże roczna absorpcja kapitału zagranicznego była prawie czterokrotnie niższa niż wartość odnotowana w kolejnych fazach liberalizacji polskiego ustawodawstwa¹⁷. Normy

¹⁶ Według The Boston Consulting Group przeniesienie produkcji firmy motoryzacyjnej ze „starej” Unii do Polski oznacza obniżenie kosztów wytwarzania o około 25–30%. *Przewaga konkurencyjna Polski*, Raport The Boston Consulting Group, lipiec 2004 r., cyt. za: *Nasza konkurencyjność*, Businessman, wrzesień 2004 r., s. 8. Zob.: A. Stępiak, *Integracja regionalna i transfer kapitału*, Wyd. UG, Gdańsk 1996, s. 266–269.

¹⁷ W latach 1990–1995 średnioroczny strumień BIZ w Polsce wynosił 1395,8 mln USD, natomiast w okresie 1996–2004 kształtował się na poziomie 5834,2 mln USD.

prawne obowiązujące w latach 1990–1995 umożliwiały prowadzenie działalności przedsiębiorstwom zagranicznym, niemniej jednak liczne przeszkody formalne utrudniały realizację projektów inwestycyjnych. Dopiero wprowadzane w kolejnych latach przepisy tworzyły warunki w znacznym stopniu odpowiadające standardom międzynarodowym. O ile więc w 1990 roku wskaźnik BIZ/PKB¹⁸ kształtował się na poziomie 0,4%, to w ciągu dekady jego wartość wzrosła ponad sześćdziesięciokrotnie, a w kolejnych czterech latach kształtowała się na poziomie około 25–26%.

Wykres 1. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Polsce w latach 1990–2004

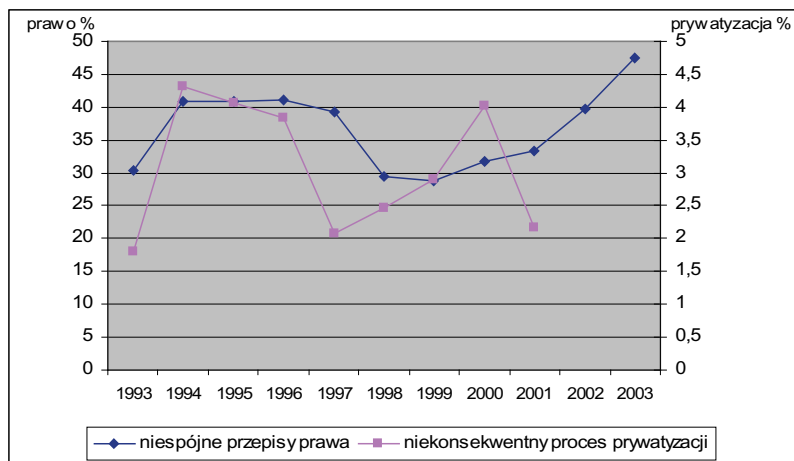
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP.

W tym kontekście zmiany w sferze legislacyjnej, zbliżające polskie ustawodawstwo do rozwiązań stosowanych w gospodarkach wysoko rozwiniętych, należy ocenić pozytywnie. Niestety problemy związane z tak zwaną infrastrukturą systemową są nadal aktualne. Przede wszystkim mankamentem polskiego ustawodawstwa była i jest wciąż mała przejrzystość i niestabilność przepisów prawnych. Na przykład w latach 1992–1998 ustawa o podatku od osób prawnych została znowelizowana około 40 razy, a w samym tylko roku 1997 dziesięciokrotnie¹⁹. Dodatkowo przewlekłe procedury, brak współpracy urzędów oraz niska efektywność sądownictwa obniżają atrakcyjność Polski

¹⁸ Procentowy udział zasobów BIZ w PKB.

¹⁹ *Poland, Convergence to Europe...*, s. 84.

jako miejsca prowadzenia biznesu²⁰. Trudno się więc dziwić, że w kolejnych rankingach krajów pod względem warunków prowadzenia działalności gospodarczej Polska zajmuje coraz niższe pozycje²¹. Niekorzystne tendencje w zakresie infrastruktury prawnej potwierdzają również wyniki realizowanego przez GUS testu koniunkturalnego²².

Wykres 2. Bariery działalności gospodarczej w ocenie przedsiębiorstw z kapitałem zagranicznym w Polsce według intensywności odpowiedzi w (%) w latach 1993–2003.

* Dane roczne są średnią wyników kwartalnych.

** Bariery: niejasne przepisy prawa w latach 1993–2003 oraz niekonsekwentny proces prywatyzacji w latach 1993–2001.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania IKCHZ zrealizowanego przez Departament Przedsiębiorstw GUS.

²⁰ Według raportu Banku Światowego czas związany z egzekwowaniem należności na drodze sądowej wynosi w Polsce blisko 1000 dni, podczas gdy na Węgrzech i w Czechach nie przekracza 400, a przeciętnie w UE 280 dni. P. Rochowicz, *Sądy uczciwe i powolne*, Rzeczpospolita z 23 czerwca 2005, nr 144, s. 1C.

²¹ Według rankingu Instytutu IMD badającego atrakcyjność krajów pod względem środowiska biznesowego Polska w 2002 roku zajęła 45 pozycję, co wobec 2000 roku oznacza spadek o siedem miejsc. W rankingu Banku Światowego krajów o największej swobodzie gospodarczej w 2004 roku Polska zajęła 45 pozycję. Według ekspertów, brak niezbędnych reform spowoduje, że w kolejnych zestawieniach uzyskamy gorsze lokaty. P. Ważniewski, *Ocena atrakcyjności Polski dla inwestorów zagranicznych na tle krajów Europy Środkowej i Wschodniej*, [w:] *Inwestycje Zagraniczne w Polsce*, IKCHZ, Warszawa 2003, s. 196; P. Blajer, *Tor przeszkód dla przedsiębiorców*, Rzeczpospolita z 14 kwietnia 2005, nr 87, s. 1B.

²² Wprawdzie grupa respondentów obejmuje wyłącznie przedsiębiorstwa przemysłowe, jednak można przyjąć, że wyniki w zakresie barier systemowych są odbierane podobnie przez wszystkie podmioty gospodarcze.

Wśród barier systemowych, zgłaszanych przez przedsiębiorstwa z kapitałem zagranicznym, zdecydowanie przeważają trudności związane z niespójnymi przepisami prawa. Obserwowany od 1999 roku wzrost odsetka odpowiedzi w tym zakresie, szczególnie intensywny od 2001 roku, świadczy o coraz poważniejszych trudnościach w interpretowaniu i egzekwowaniu litery prawa. W zdecydowanie mniejszym stopniu „zagraniczni” respondenci odczuwają trudności związane z prywatyzacją. Biorąc pod uwagę fakt, że polska strategia wobec BIZ była nastawiona przede wszystkim na pozyskiwanie inwestorów strategicznych w celu prywatyzacji majątku trwałego, powyższa struktura odpowiedzi wydaje się oczywista.

Jednocześnie znamienne wydaje się zbieżność niższej absorpcji BIZ w Polsce w latach 2001–2003 i pogarszającego się, według przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego, klimatu w zakresie zmian systemowych. Zdaniem niektórych ekonomistów było to konsekwencją zmian zasad funkcjonowania Specjalnych Stref Ekonomicznych, obowiązujących od 1 stycznia 2001 roku oraz wprowadzonego w 1999 roku czasowego ograniczenia do 80% maksymalnego udziału inwestora zagranicznego w prywatyzowanych przedsiębiorstwach²³. Inni autorzy upatrują przyczyn niższego napływu BIZ do Polski w latach 2001–2003 w czynnikach ekonomicznych charakteryzujących gospodarkę rodzimą, a także w niekorzystnej sytuacji na rynkach zewnętrznym.

Wydaje się więc, że liberalne przepisy prawa, otwierające gospodarkę dla kapitału zagranicznego są warunkiem koniecznym, ale niewystarczającym z punktu widzenia potencjalnych inwestorów. Istniejące normy i rozwiązania legislacyjne są bowiem jednym z wielu komponentów klimatu inwestycyjnego i łącznie z innymi czynnikami, głównie o charakterze ekonomicznym, tworzą określone środowisko zachęcające bądź ograniczające napływ kapitału zagranicznego.

CZYNNIKI EKONOMICZNE JAKO WARUNKI WYSTARCZAJĄCE NAPŁYWU BIZ

Badania teoretyczne i empiryczne podejmowane przez wielu ekonomistów dostarczają obszernej listy czynników motywujących przedsiębiorstwa do podejmowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Wśród nich do-

²³ P. Wiczeorek, *Nakłady inwestycyjne w przemyśle*, Wiadomości Statystyczne 2001, nr 10, s. 34; A. Papliński, *Warunki prawne działalności inwestorów zagranicznych w Polsce*, [w:] *Inwestycje zagraniczne w Polsce*, IKCHZ, Warszawa 1999, s. 20.

minują motywy związane z możliwością zwiększenia efektywności ekonomicznej poprzez rozszerzenie rynków zbytu lub/i redukcję kosztów produkcji. W tym kontekście nie rysuje się wyraźnie bezpośrednia zależność między stabilnością makroekonomiczną, a poziomem zaangażowania inwestorów w kraju goszczącym. Niemniej jednak analizy empiryczne wskazują, że wysoka niestabilność gospodarcza i związane z nią ryzyko operacji znacznie obniżają atrakcyjność kraju jako miejsca lokaty BIZ²⁴. Długotrwała recesja, wysoka stopa inflacji, problemy z równowagą w obszarze finansów publicznych i handlu zagranicznego podważają międzynarodową wiarygodność kraju, a z punktu widzenia inwestora mogą negatywnie wpływać na rentowność przedsięwzięcia. Dlatego też w rachunku opłacalności projektów inwestycyjnych podmioty uwzględniają nie tylko potencjał mikroekonomiczny danego regionu, ale również otoczenie makroekonomiczne działalności gospodarczej.

Doświadczenia Polski w przyciąganiu kapitału zagranicznego potwierdzają powyższą regułę. Szczególnie wyraźna korelacja między sytuacją makroekonomiczną a wartością bezpośrednich inwestycji zagranicznych rysuje się w pierwszym okresie transformacji. W 1990 roku Polska pozyskała kwotę zaledwie 89 mln USD zagranicznych inwestycji bezpośrednich. Co prawda w kolejnym roku ich wartość zwiększyła się ponad trzykrotnie, jednakże średnioroczny napływ BIZ w latach 1990–1991 był przeszło osiemnastokrotnie mniejszy niż wartość odnotowana dla całego okresu analizy²⁵. Przyczyny zachowawczej, ostrożnej reakcji podmiotów zagranicznych na możliwość przenoszenia produkcji do gospodarki polskiej można oczywiście identyfikować z wieloma czynnikami. W literaturze podkreśla się na przykład psychologiczne bariery inwestowania w Europie Środkowowschodniej oraz pewien sceptycyzm inwestorów co do powodzenia realizowanych reform²⁶. Niewątpliwie powyższe obawy wzmacniała niekorzystna kondycja polskiej gospodarki. Spadek produktu krajowego brutto, wysoka inflacja, redukcja spożycia indywidualnego oraz znaczne obniżenie nakładów na środki trwałe wywołały negatywny szok popytowy²⁷. Taka sytuacja z pewnością nie tworzyła sprzyjającego

²⁴ R. W. Moxon, *The Motivation for Investment in Offshore Plants: The Case of U.S. Electronics Industry*, *Journal of International Business Studies* 1975, s. 51–66; D. De Meza, F. Van Der Ploeg, *Production Flexibility as a Motive for Multinationality*, *The Journal of Industrial Economics* 1987, vol. XXXV, s. 343–351.

²⁵ Średnioroczny strumień BIZ w latach 1990–1991 kształtował się na poziomie 224 mln USD, natomiast w okresie 1990–2004 wyniósł ponad 4058 mln USD.

²⁶ P. J. Buckley, P. N. Ghauri, *Statement of the Issues*, [w:] P. J. Buckley, P. N. Ghauri (ed.), *The Economics of Change in East and Central Europe, Its Impact on Internal Business*, Academic Press, London–San Diego–Tokyo 1994, s. 27–30.

²⁷ W 1990 roku spożycie indywidualne w sektorze gospodarstw domowych zmniejszyło się

klimatu do podejmowania inwestycji zagranicznych, a strategię przedsiębiorstw można określić jako *wait and see*²⁸. Sukcesy ekonomiczne obserwowane w kolejnych latach, przede wszystkim dynamiczny rozwój wewnętrznego rynku i konsekwentnie realizowana polityka banku centralnego, z roku na rok umacniały pozytywny wizerunek naszego kraju²⁹. Wyższe pozycje zajmowane w międzynarodowych rankingach atrakcyjności inwestycyjnej znajdowały realne potwierdzenie w coraz większych wartościach BIZ realizowanych w Polsce³⁰. W okresie 1992–2000 wartość BIZ zwiększała się przeciętnie każdego roku o 50% osiągając w 2000 roku rekordową kwotę 9341 mln USD.

Tabela 4. Makroekonomiczne wskaźniki oraz bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Polsce w latach 1990–2004

KATEGORIA LATA	BIZ (MLN USD)	STOPA INFLACJI MIERZONA WSKAŹNIKIEM CPI (%) (ROK POPRZEDNI =100)	STOPA BEZROBOCIA (%)	STOPA ZMIAN PKB (%) (ROK POPRZEDNI = 100)	RELACJA SALDA BUDŻE- TU PAŃSTWA DO PKB (%)	ŚREDNIOROCZ- NY KURS DOLA- RA W NBP WYRAŻONY W PLN
1	2	3	4	5	6	7
1990	89	585,8	6,5	-11,6	0,4	0,95
1991	359	70,3	12,2	-7,0	-3,8	1,06

w stosunku do roku poprzedniego o 15,3%, natomiast nakłady brutto na środki trwałe zostały zredukowane o 10,6%, OECD, *Przegląd Gospodarczy*, Warszawa 1994, s. 15.

²⁸ Wysoka niepewność rynku powoduje, że przedsiębiorstwa wstrzymują się z podjęciem decyzji o rozpoczęciu inwestycji, czekają na więcej informacji. K. O. Moene, *Shopping for An Investment Good*, International Economic Review 1985, vol. 26, No. 2, s. 351–363.

²⁹ W rankingu atrakcyjności inwestycyjnej krajów Europy Środkowowschodniej, przeprowadzonym w 1990 roku przez Financial Executive, Polska uplasowała się na piątej pozycji. Utrzymujący się od 1992 roku wzrost gospodarczy oraz pozytywne tendencje w zakresie kształtowania się innych wskaźników makroekonomicznych zadecydowały o coraz lepszej pozycji Polski w międzynarodowych rankingach. W 1994 roku Ernst and Young uznał polską gospodarkę za kraj o najwyższym wskaźniku konkurencyjności wśród krajów Europy Środkowowschodniej. B. Durka, *Ocena atrakcyjności Polski przez inwestorów zagranicznych na tle krajów Europy Środkowo-Wschodniej*, [w:] *Inwestycje zagraniczne w Polsce*, IKCHZ, Warszawa 1995, s. 116; J. H. Dunning, *The Prospects for Foreign Direct Investment in Central and Eastern Europe*, [w:] P. J. Buckley, P. N. Ghauri (ed.), *The Economics...*, s. 384–385. Zob. również: B. Tietz, *The Opening Up of Eastern Europe*, [w:] P. J. Buckley, P. N. Ghauri (ed.), *The Economics...*, s. 66–67.

³⁰ W latach 1996–1997 Polska znalazła się w grupie pierwszych dwudziestu państw o najwyższej absorpcji bezpośrednich inwestycji zagranicznych. W. Karaszewski, *Bezpośrednie inwe-*

Cd. Tabeli 4.

1	2	3	4	5	6	7
1992	678	43,0	14,3	2,6	-6,2	1,36
1993	1715	35,3	16,4	3,8	-2,8	1,82
1994	1875	32,2	16,0	5,2	-2,7	2,27
1995	3659	27,8	14,9	7,0	-1,6	2,42
1996	4498	19,9	13,2	6,0	-2,0	2,70
1997	4908	14,9	10,3	6,8	-1,4	3,28
1998	6365	11,8	10,4	4,8	-2,4	3,49
1999	7270	7,3	13,1	4,1	-3,1	3,97
2000	9341	10,1	15,1	4,0	-2,9	4,35
2001	5713	5,5	19,4	1,0	-5,0	4,09
2002	4143	1,9	20,0	1,4	-5,9	4,08
2003	4123	0,8	20,0	3,8	-5,4	3,89
2004	6159	3,5	19,1	5,3	-4,7	3,65

Źródło: dane GUS, NBP, www.stat.gov.pl, www.nbp.pl

W 2001 roku Polska po raz pierwszy odnotowała obniżenie napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Splot negatywnych czynników wewnętrznych i zjawisk zachodzących na rynku światowym, o których wspomniano już wcześniej, osłabił potencjał wzrostowy polskiej gospodarki³¹. Niższe tempo wzrostu produktu krajowego brutto, rosnąca presja inflacyjna, poważny kryzys finansów publicznych niekorzystnie wpłynęły na międzynarodową konkurencyjność Polski i jej efektywność w przyciąganiu BIZ.

W celu empirycznej weryfikacji zależności między wartością bezpośrednich inwestycji zagranicznych, a sytuacją makroekonomiczną w Polsce w latach 1990–2004 przeprowadzono estymację równań regresji liniowej. Jako determinanty BIZ przyjęto podstawowe wskaźniki gospodarcze, powszechnie uznawane za miary poziomu stabilizacji makroekonomicznej: stopę zmian PKB (PKB), stopę inflacji (CPI), stopę bezrobocia (U), relację salda budżetu

stycje zagraniczne w Polsce (1990–1999), [w:] W. Karaszewski (red.), *Inwestycje w procesie transformacji gospodarki Polski 1990–1999*, Wyd. UMK, Toruń 2000, s. 211.

³¹ Wzrost cen ropy naftowej, kryzys w Rosji, a także utrzymujące się niskie tempo wzrostu w większości krajów UE, zwłaszcza gospodarki niemieckiej tworzyły niekorzystne uwarunkowania zewnętrzne dla rozwoju gospodarczego Polski. Zob. J. Mużej, *Dynamika gospodarki polskiej w latach jej rynkowo-kapitalistycznej transformacji*, [w:] A. Welfe (red.), *Modele i polityka makroekonomiczna*, PWE, Warszawa 2002, s. 104.

państwa do PKB (G) oraz średnioroczny kurs dolara w NBP wyrażony w walucie krajowej (USD)³².

Tabela 5. Wyniki estymacji równań regresji liniowej opisujących wpływ poszczególnych determinant na wartość bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Polsce w latach 1990–2004

ZMIENNA OBJAŚNIANA BIZ						
WYRAZ WOLNY	PKB	CPI	U	G	USD	R ²
7,334310 p (0,00)	0,209515 p (0,0001)	x	x	x	x	69,5
9,603146 p (0,00)	x	-0,646515 p (0,0004)	x	x	x	63,0
5,437261 P (0,0005)	x	x	0,164100 p (0,0573)	x	x	25,1
7,258253 p (0,00)	x	x	x	-0,180502 p (0,3522)	x	0,66
5,035914 p (0,00)	x	x	x	x	0,974410 p (0,00)	78,7

* wyłuszczone parametry zmiennych niezależnych spełniające warunek istotności statystycznej $p < 0,05$.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z tabeli 4.

Otrzymane wyniki równań regresji wykazały, że większość zmiennych niezależnych posiada istotną statystycznie przydatność w wyjaśnianiu zmian bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Polsce w latach 1990–2004. Do tej grupy czynników należą: stopa zmian produktu krajowego brutto, stopa inflacji oraz kurs dolara³³. Wartość współczynnika determinacji R², kształtująca się w przedziale od 63% dla zmiennej CPI, do 78,7 % w przypadku zmiennej USD, świadczy o stosunkowo dobrym dopasowaniu równań do obserwacji empirycznych.

Wartości parametrów obliczone dla zmiennych niezależnych stanowią empiryczne potwierdzenie występowania zależności między sytuacją makroekonomiczną a poziomem zaangażowania inwestorów zagranicznych w polskiej gospodarce:

³² W przypadku BIZ oraz CPI przeprowadzono transformację logarytmiczną.

³³ Parametry przy zmiennych U i G nie posiadają istotności statystycznej, co uniemożliwia interpretację ich oddziaływania na wartość BIZ w kontekście przeprowadzonej analizy empirycznej.

- dodatnia wartość parametru przy zmiennej PKB wskazuje, że szybko rozwijający się polski rynek był niewątpliwie czynnikiem sprzyjającym realizacji projektów inwestycyjnych, szczególnie inwestycji zorientowanych na obsługę wewnętrznego popytu krajowego,
- ujemny współczynnik przy zmiennej CPI potwierdza, że konsekwentna redukcja inflacji była istotnym elementem budowania korzystnego klimatu inwestycyjnego. Niepewność spowodowana wysoką inflacją utrudnia bowiem rachunek ekonomiczny i efektywną alokację zasobów, co w konsekwencji może obniżać efektywność produkcji,
- deprecjacja polskiej waluty krajowej była czynnikiem stymulującym napływ BIZ, o czym świadczy dodatnia wartość parametru USD. Interpretacji dla tej zależności dostarcza teoria obszarów walutowych, zgodnie z którą kapitał przepływa z krajów charakteryzujących się mocną walutą do regionów, w których jest ona słabsza³⁴. Taki kierunek przenoszenia kapitału jest związany z premią walutową, która rekompensuje ryzyko zmiany kursu walut.

Powyższe rozważania i przeprowadzona analiza pozwalają stwierdzić, że zachowanie stabilności makroekonomicznej było ważnym komponentem szeroko rozumianego klimatu inwestycyjnego w Polsce. Jednocześnie korzystna sytuacja makroekonomiczna nie wystarczy, aby tworzyć bodźce do przyciągnięcia inwestorów zagranicznych. Istotne w tym względzie są mikroekonomiczne elementy klimatu inwestycyjnego odbierane indywidualnie przez każdego inwestora. Determinują one nie tylko wartość realizowanych inwestycji, ale także ich strukturę gałęziową.

Badania ankietowe przeprowadzone wśród zagranicznych inwestorów oraz opinie wielu ekspertów wskazują na trzy zasadnicze walory gospodarki polskiej, a mianowicie duży rynek zbytu, możliwość redukcji kosztów produkcji oraz korzystne położenie geograficzne.

Początkowo zasadniczym kierunkiem bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Polsce były dziedziny działalności gospodarczej nastawione na obsługę wewnętrznego popytu. Perspektywa obsługi prawie 40 milionów potencjalnych nabywców z pewnością stanowiła ważny bodziec przyciągający inwestorów. Po latach niedoborów polski konsument wykazywał wysoką skłonność do zakupu produktów zagranicznych, nawet jeśli odpowiedniki krajowe charakteryzowała zbliżona jakość³⁵. Konieczność modernizacji i roz-

³⁴ K. Przybylska, A. Malina, *Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w Polsce*, Wiadomości Statystyczne 2000, nr 12, s. 50.

³⁵ K. Doktor, *Rola kapitału zagranicznego w okresie transformacji przedsiębiorstw państwo-*

Tabela 5: Motywy inwestycji zagranicznych w Polsce w latach 1988–1997

RODZAJ MOTYWU	1988* SKALA (0–3)	1993* SKALA (1–4)	1994* SKALA (1–4)	1997* SKALA 100%
1. Wielkość polskiego rynku	2,0	3,7	3,31	47,3
2. Niskie koszty siły roboczej	1,7	3,2	3,15	57,6
3. Podaż siły roboczej	–	2,9	2,83	42,1
4. Niski poziom cen zaopatrzenia w materiały i surowce	–	2,7	1,99	–
5. Możliwość redukcji kosztów produkcj	–	2,7	1,83	40,0
6. Oczekiwanie wysokich zysków z inwestycji bezpośrednich w Polsce	1,5	2,1	3,02	–
7. Inwestycje w technikę i technologię produkcj	1,2	1,7	2,88	–
8. Wzmocnienie eksportu własnej produkcj na rynek polski	0,7	1,5	3,46	–
9. Stworzenie przyczółka do dalszych inwestycji w krajach Europy Środkowowschodniej	1,1	1,5	3,31	–

* Badanie w 1988 roku zostało przeprowadzone przez Politechnikę Warszawską, natomiast w latach 1993, 1997 przez Indicator. Informacje z 1994 roku pochodzą z wyników badania P. J. Szczepanowskiego.

Źródło: P. J. Szczepanowski, *Motywy i bariery bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Polsce*, [w:] *Transformacja gospodarki polskiej w latach dziewięćdziesiątych*, Wyd. Elipsa, Warszawa 1998, s. 59; Z. Olesiński, *Uwarunkowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych*, [w:] Z. Olesiński (red.), *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne*, PWE, Warszawa 1998, s. 41.

budowy aparatu produkcyjnego tworzyła zapotrzebowanie na dobra inwestycyjne, co dodatkowo zwiększało możliwości zbytu na polskim rynku. Poza tym niski stopień konkurencyjności rodzimych przedsiębiorstw ułatwiał wejście na rynek i „walkę” o potencjalnego nabywcę. Zdecydowana przewaga bezpośrednich inwestycji zagranicznych w przemyśle spożywczym, chemicznym oraz elektromaszynowym potwierdza prorynkową orientację BIZ³⁶.

Stopniowe nasycenie rynku krajowego wymusiło zmianę strategii inwestorów zagranicznych. Wzrost udziału podmiotów zagranicznych w polskim eksporcie sugeruje coraz silniejszą orientację proeksportową³⁷. W przypadku

wych, [w:] *Rozwój gospodarki europejskiej – problemy integracji*, Instytut Międzynarodowych Finansów i Bankowości, Warszawa 1997, s. 27.

³⁶ W 1996 roku skumulowana wartość BIZ w tych gałęziach stanowiła prawie 70% wartości inwestycji skierowanych do przemysłu. Obliczenia własne na podstawie danych PAIiZ.

³⁷ Zob. M. Domiter, E. Mirecka, *Inwestycje zagraniczne jako czynnik wzrostu gospodarczego – doświadczenia Polski i Niemiec*, [w:] B. Fiedor (red.), *Problemy trwałego rozwoju*, AE we Wrocławiu–Uniwersytet w Münster, Sobótka–Wrocław, 2000, s. 79.

tego typu inwestycji kraj lokaty jest traktowany jako baza produkcyjna, a dostęp do tańszych czynników produkcji umożliwia osiągnięcie wyższej efektywności kosztowej. Koncentracja BIZ w branżach praco- i kapitałochłonnych wskazuje na przewagę polskiej gospodarki w zakresie podstawowych czynników produkcji, a dominującą rolę odgrywają niskie nakłady wykorzystania siły roboczej³⁸. Budowanie konkurencyjności wyłącznie na podstawie niższych kosztów pracy wydaje się mało perspektywiczne. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne są motywowane wzrostem efektywności, dlatego też produkcja przenoszona jest zarówno do krajów rozwiniętych, jak i rozwijających się. Jednak w przypadku tych pierwszych technologia, informacja, wykwalifikowany personel są istotnymi komponentami wartości dodanej, natomiast drugi rodzaj lokalizacji przyciąga działalność wymagającą jedynie mało skomplikowanej siły roboczej i bazy surowcowej. Niewątpliwie bardziej pożądane są inwestycje w dziedziny zaawansowane technologicznie. Przede wszystkim projekty realizowane w sektorach wysokiej techniki dają korzystną alternatywę dla coraz lepiej wykształconych osób oraz tworzą przesłanki do ukształtowania konkurencyjnych dziedzin międzynarodowej specjalizacji. Dlatego też, nieznaczny wzrost udziału bezpośrednich inwestycji zagranicznych w polskich branżach technologicznie zaawansowanych stwarza dobre perspektywy na przyszłość³⁹.

Pozytywnie należy ocenić rolę inwestorów zagranicznych w rozwoju polskiego sektora usług, szczególnie pośrednictwa finansowego, a także działalności w zakresie tak zwanych usług biznesowych oraz transportu, magazynowania i łączności. W ich konsekwencji wzrosła jakość i dostępność infrastruktury ekonomicznej, co z pewnością ułatwiło funkcjonowanie nie tylko podmiotom zagranicznym, ale również rodzimym.

Według ekspertów polska gospodarka ma duży potencjał w przyciąganiu inwestorów zagranicznych do działalności usługowej. Podkreśla się przede wszystkim szanse na projekty związane z tworzeniem centrów księgowości,

³⁸ W latach 1993–2002 inwestycje zagraniczne zrealizowane w polskich branżach praco- i kapitałochłonnych, surowcochłonnych oraz kapitałochłonnych wytwarzających produkty niezróżnicowane i wykorzystujące standardowe technologie stanowiły około 70% całkowitej wartości BIZ ulokowanej w przemyśle.

Obliczenia własne na podstawie danych PAiIZ. Klasyfikację przeprowadzono za: Z. Wysockińska, *Wpływ zagranicznych inwestycji bezpośrednich na konkurencyjność eksportu. Aspekty porównawcze Polski z krajami Azji Południowo-Wschodniej*, Ekonomista 1996, nr 2, s. 220.

³⁹ W 1993 roku udział BIZ w dziedzinach technologicznie intensywnych kształtował się na poziomie 30,5%, natomiast w 2004 roku zwiększył się do 38,5% całkowitej wartości inwestycji skierowanych do działalności produkcyjnej. Obliczenia własne na podstawie danych PAiIZ.

obsługi klientów oraz ośrodków badawczych i logistycznych. Aby wykorzystać szansę należy priorytetowo potraktować dwie kwestie.

Pierwsza z nich jest związana z edukacją i działalnością badawczo-rozwojową. O ile w ostatnich latach rosła liczba osób z wyższym wykształceniem, co było z pewnością atutem naszego kraju, to poziom wydatków na badania i rozwój był i jest nadal wysoce niezadowolający. W 1998 roku udział nakładów na B+R wynosił w Polsce 0,72% PKB, co w odniesieniu do innych państw, na przykład Niemiec (2,29%) czy też Czech (1,26%), ilustruje wagę problemu, szczególnie że nierozwinięty w naszym kraju system finansowania badań przez sektor prywatny wymusza konieczność pozyskiwania środków z budżetu państwa⁴⁰.

Kolejnym problemem, który należy rozwiązać jest niewątpliwie stan infrastruktury technicznej. Z jednej strony centralne położenie Polski w Europie jest czynnikiem grawitacji gospodarek oraz daje możliwość łatwego dostępu do innych krajów Europy Wschodniej, z drugiej natomiast poważne braki w ofercie i jakości infrastruktury energetycznej, telekomunikacyjnej i transportowej dla wielu przedsiębiorstw są istotną barierą w realizacji inwestycji. Wyniki badania ankietowego przeprowadzonego wśród spółek z udziałem kapitału zagranicznego w Polsce w 1999 roku wykazały, że stan infrastruktury telekomunikacyjnej i transportowej w ocenie respondentów był czynnikiem znacznie ograniczającym możliwości rozwojowe przedsiębiorstw. Bariery te w większym stopniu były odczuwane przez podmioty powstałe jako nowe przedsiębiorstwa⁴¹. Dlatego też dalsze opóźnianie rozwoju nowoczesnej infrastruktury technicznej może oznaczać dla Polski kolejne utracone inwestycje zagraniczne.

ZAKOŃCZENIE

Decyzje przedsiębiorstw dotyczące miejsca lokalizacji BIZ podlegają oddziaływaniu wielu różnorodnych czynników. Są one odbierane indywidualnie i określane przez podmioty jako szansa bądź zagrożenie w osiągnięciu zamierzonego celu. Pomimo wysokiego subiektywizmu decydentów w ocenie warunków działalności gospodarczej w danym kraju, możliwe jest pewne uogólnienie

⁴⁰ Zob. A. Pawluczuk, *Gospodarka oparta na wiedzy: edukacja i infrastruktura informatyczna w Polsce i w wybranych krajach OECD*, [w:] K. Piech, G. Szczodrowski (red.), *Przemiany i perspektywy polskiej gospodarki w procesie integracji z gospodarką światową*, Instytut Wiedzy, Warszawa 2002, s. 336–337.

⁴¹ W. Karaszewski, op.cit., s. 321.

i wskazanie zjawisk czy procesów zwiększających atrakcyjność inwestycyjną lub hamujących napływ inwestycji zagranicznych.

Podjęte w niniejszym opracowaniu rozważania koncentrują się na analizie czynników determinujących napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych do gospodarki polskiej, natomiast kwestie dotyczące warunków występujących w kraju macierzystym inwestora, jak i w gospodarkach konkurujących z Polską o pozyskanie BIZ zostały pominięte. Biorąc pod uwagę złożoność i kompleksowość czynników tworzących klimat inwestycyjny, przyjęto ich klasyfikację na warunki konieczne i wystarczające dla napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych.

Przeprowadzone w pracy rozważania nie dają jednoznacznej odpowiedzi, które z elementów klimatu inwestycyjnego w największym stopniu determinowały napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Polski. W kontekście przyjętej w pracy klasyfikacji determinant BIZ na warunki konieczne i wystarczające można natomiast wskazać atuty oraz słabe strony polskiej gospodarki.

Warunkiem koniecznym obecności inwestorów zagranicznych są regulacje prawne, umożliwiające im prowadzenie działalności gospodarczej w danym państwie. Określają one jednocześnie zakres przestrzeni gospodarczej dla BIZ. Proces liberalizacji i otwierania się Polski na kapitał zagraniczny, przede wszystkim wprowadzanie zasady traktowania narodowego, należy ocenić pozytywnie.

Grupę warunków wystarczających tworzą natomiast zmienne o charakterze ekonomicznym. Badanie empiryczne potwierdziło występowanie zależności między sytuacją makroekonomiczną a wartością bezpośrednich inwestycji zrealizowanych w gospodarce polskiej. Przewyciężenie poważnych zaburzeń gospodarczych i dynamiczny rozwój rynku przyciągały coraz większą liczbę zagranicznych projektów inwestycyjnych. Jednocześnie struktura gałęziowa BIZ wskazuje na przewagi polskiej gospodarki w tradycyjnych dziedzinach wytwarzania. Zmiana tej prawidłowości wymagać będzie większego zaangażowania krajowych środków finansowych i polityki gospodarczej, sprzyjającej rozwojowi dziedzin wysokiej techniki. Umacnianiu klimatu inwestycyjnego będą sprzyjały także działania, mające na celu poprawę infrastruktury oraz ograniczanie wpływu administracji na gospodarkę. Zmniejszenie biurokracji oraz bardziej spójne i stabilne ustawodawstwo, a także uproszczenie procedur zakładania przedsiębiorstwa zwiększą komfort prowadzenia biznesu w Polsce.

Biorąc pod uwagę, że dla realizacji BIZ w danym kraju goszczącym należy jednocześnie spełnić zarówno warunki konieczne, jak i wystarczające, wnioski z przeprowadzonej w niniejszym opracowaniu analizy zdają się określać atrakcyjny klimat inwestycyjny jako zespół warunków ekonomicznych, sprzy-

jających tworzeniu i rozwijaniu działalności gospodarczej oraz ustawodawstwa i procedur umożliwiających i jednocześnie nie przeszkadzających w realizacji tego celu.

INVESTMENT CLIMATE – NECESSARY AND SUFFICIENT CONDITIONS DETERMINING FOREIGN DIRECT INVESTMENT FLOW TO POLAND

SUMMARY

Since 2001 there has been a considerable decline in foreign direct investment in Poland. Although the downward trend stalled in 2004, experience shows that the leading market position is something to struggle for constantly, and its retaining consists in the raising of the country's attractiveness for potential investors. The decisions on FDI location understandably depend on political, social, economic, legislative factors which either encourage or discourage foreign investment in a given country.

The aim of this article is an attempt at defining business climate in Poland from 1990 to 2004 as a factor attracting FDI. It focuses on analyzing legislative and economic factors classified as indispensable and satisfactory for stimulating foreign investment. The former relate to laws and regulations concerning business entity whereas the latter concern the location country economic situation which either directly or indirectly affects the effectiveness of a particular investment.

